

Pohledávky jako předmět zajištění v insolvenčním řízení z pohledu soudní judikatury

JUDr. Dušan Dvořák
DRV Legal, s.r.o., advokátní kancelář

Kongresový sál ČNB - 14.4.2015

Právní úprava - OZ

- ❑ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (OZ)
- ❑ § 155/3 - zástavním právem může být zajištěna i pohledávka, která má v budoucnu vzniknout, anebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky
- ❑ § 156 - zástavní právo vzniká na základě písemné smlouvy
- ❑ § 159/1 - zástavní právo k pohledávce vzniká uzavřením smlouvy, pokud v ní není ujednáno něco jiného
- ❑ § 159/2 - zástavní právo k pohledávce je vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva.
- ❑ § 167/1 - je-li zástavou pohledávka, poddlužník je povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli

Právní úprava - NOZ

- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (NOZ)
- **§ 1311/1** - Zástavním právem lze zajistit dluh o určité výši nebo dluh, jehož výši lze určit kdykoli v době trvání zástavního práva. Zástavním právem lze zajistit dluh peněžitý i nepeněžitý, podmíněný nebo i takový, který má vzniknout teprve v budoucnu.
- **§ 1311/2** - Zástavním právem lze zajistit i dluhy určitého druhu vznikající dlužníkovi vůči zástavnímu věřiteli v určité době nebo i různé dluhy vznikající vůči zástavnímu věřiteli z téhož právního důvodu.
- **§ 1312/1** - Zástavní právo se zřizuje zástavní smlouvou; zajišťuje-li se dluh ještě nedospělý nebo více dluhů, postačí ujednat, do jaké nejvyšší výše jistiny se zajištění poskytuje.
- **§ 1335/1** - Zastavit lze pohledávku, kterou lze postoupit jinému.
- **§ 1335/2** - Zástavní právo k pohledávce vznikne účinností zástavní smlouvy, ledaže je ujednána pozdější doba. To neplatí, pokud si strany ujednaly zápis zástavního práva do rejstříku zástav.

Právní úprava - NOZ

- **§ 1336/1** - před splatností zajištěného dluhu může dlužník plnit na zastavenou pohledávku jen nedílně zástavnímu věřiteli i zástavnímu dlužníku. Každý z nich má právo žádat, aby dlužník plnění uložil ve prospěch jich obou do úschovy u třetí osoby; nedohodnou-li se zástavní věřitel a zástavní dlužník o schovateli, určí ho na návrh některé ze stran soud. Dospěje-li zajištěný dluh, vydá schovatel zástavnímu věřiteli vše potřebné k jeho uspokojení.
- **§ 1336/2** - je-li zajištěný dluh splatný, má zástavní věřitel právo, aby dlužník zastavené pohledávky plnil jen jemu; uplatní-li je, podá o tom zprávu věřiteli zastavené pohledávky. Nestala-li se zastavená pohledávka ještě splatnou, má zástavní věřitel právo, aby mu byla postoupena.

Insolvenční zákon

- **§ 2 písm. g) IZ** - zajištěným věřitelem pro účely insolvenčního řízení je věřitel, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to mimo jiné zástavním právem
- **§ 109/1, písm. b)** - Se zahájením insolvenčního řízení se spojují tyto účinky - právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku ve vlastnictví dlužníka nebo majetku náležejícího do majetkové podstaty, lze uplatnit a **nově nabýt jen za podmínek stanovených tímto zákonem**, to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech nebo exekutorského zástavního práva na nemovitostech, které bylo navrženo po zahájení insolvenčního řízení,

Zákon o konkurzu

- Podle ustanovení § 14 odst. 1 ZKV prohlášení konkursu má (mimo jiné) tyto účinky:
- e) nelze provést výkon rozhodnutí (exekuci) postihující majetek patřící do podstaty a **k tomuto majetku nelze ani nabýt právo na oddělené uspokojení (§ 28),**
- f) zanikají práva na oddělené uspokojení (§ 28), která se týkají majetku patřícího do podstaty a **věřitelé je získali v posledních dvou měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu;** byly-li však věci, práva nebo pohledávky v této době také zpeněženy, patří do podstaty získaný výtěžek.

Zastavená pohledávka

- **v mimoinsolvenčních poměrech** zástavnímu věřiteli náleží právo domáhat se po poddlužníku poté, co se zástavní právo stalo vůči poddlužníku účinným, zaplacení dlužníkovy splatné pohledávky (zástavy) vůči poddlužníku, přičemž toto právo by nemohlo být dotčeno úkonem (projevem vůle) poddlužníka vůči dlužníku coby svému věřiteli (zástavnímu dlužníku), směřujícím ke splnění, k započtení nebo k jinému zániku závazku (sp. zn. 21 Cdo 1891/2005)
- **poté, co nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení** vedeného na majetek dlužníka, který dal zástavnímu věřiteli do zástavy svou pohledávku, již zástavní věřitel není oprávněn domáhat se žalobou podanou vůči poddlužníku zaplacení zastavené pohledávky
- vzhledem k ustanovení § 109 odst. 1 písm. a/ a b/ IZ od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, přechází právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky zpět na dlužníka a prohlášením konkursu na majetek dlužníka pak na insolvenčního správce dlužníka (sp.zn. 29 Cdo 3963/2011)

Zpeněžení zástavy před insolvenčí

- ❑ Usnesení sp.zn. **1 VSOL 815/2011-B-36** (13. března 2012)
- ❑ Do majetkové podstaty dlužníka náleží i peněžní hotovost dlužníka, do které nepochybně patří i finanční částka, která před zahájením insolvenčního řízení byla získána zpeněžením majetku v jeho vlastnictví (dražba exekutora)
- ❑ Neobstojí námitka, že do majetkové podstaty může náležet pouze výtěžek ze zpeněžení majetku provedený v době uvedené v ust. § 283 odst. 2 IZ (tj. *po první schůzi věřitelů + právní moc rozhodnutí o konkurzu; soud může povolit výjimku*)
- ❑ Pokud zpeněžený majetek zajišťoval pohledávku zajištěného věřitele ve smyslu ust. § 2, písm. g) IZ (zde na základě zřízeného soudcovského zástavního práva), má zajištěný věřitel právo na uspokojení z výtěžku zpeněžení této nemovitosti, která jeho pohledávku zajišťovala, **přestože ke zpeněžení došlo před zahájením insolvenčního řízení.**

Inkaso pohledávky - výtěžek

- ❑ zastavená pohledávka je stále majetkem dlužníka (sp.zn. 29 Cdo 3963/2011)
- ❑ vyplacení zastavených pohledávek dlužníka = výtěžek zpeněžení předmětu zajištění, a lze jej dosáhnout po zahájení insolvenčního řízení před prohlášením konkursu, tedy v době, kdy osobou s dispozičními oprávněními nebyl správce, ale dlužník (Kauza Sklářny Kavalier, usnesení sp.zn. 3 VSPH 88/2012-B-326)
- ❑ Otázka - co v situaci, kdy je plněno na zastavené pohledávky těsně před zahájením insolvenčního řízení dlužníkovi (a peníze jsou na účtech dlužníka) či po zahájení řízení před úpadkem?
- ❑ plnění (peníze) na pohledávku (předmět zástavního práva) poskytnuté přímo dlužníku = nepravá zástava (*pignus irregulare*) - předmětem zástavního práva se pak stávají peněžní prostředky

Inkaso pohledávky - výtěžek

- ❑ plnění na zastavenou pohledávku jsou peníze jako platidlo, které zůstávají věcmi v právním smyslu
- ❑ plní-li poddlužník svůj závazek zástavnímu věřiteli, nedochází samo o sobě k zániku pohledávky (předmětu zástavy), ale zástavní právo k pohledávce se transformuje na zástavní právo k věci (k věcem)
- ❑ jsou-li takovou věcí peníze, nejde o *pignus regulare* (neboť není vymíněno jejich vrácení *inspecie*), ale o *pignus irregulare*, které bylo v minulosti hodnoceno jako *pignus nominis*, tj. zastavení nároku na vrácení peněz
- ❑ jinými slovy, zástavní věřitel, pokud je zjištěna jeho pohledávka jako zajištěná (předmětem zajištění budou zastavené pohledávky), by měl mít právo na vydání výtěžku, pokud se plnění na tyto pohledávky nachází v dispozici dlužníka (na jeho účtu)

Zastavená pohledávka – bank.účet

- ❑ Peněžní prostředky na účtu, jež vede banka na základě smlouvy o běžném účtu pro majitele účtu, nejsou majetkem klienta, ale představují nárok (pohledávku) klienta na výplatu peněžních prostředků z tohoto účtu (rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 35 Odo 801/2002, dále NS ČR sp. zn. 29 Cdo 1622/2009)
- ❑ Způsobitou zástavou je i pohledávka zástavce (správně zástavního dlužníka) z účtu u peněžního ústavu (sp.zn. 21 Cdo 886/2000)
- ❑ § 1339 NOZ - bylo-li zástavní právo ujednáno k pohledávce z účtu, má zástavní věřitel právo přikázat tomu, kdo účet vede, aby mu vyplatil zůstatek na účtu do výše zajištěného dluhu, pokud mu oznámí výši a splatnost zajištěného dluhu.
- ❑ Otázka – zůstává celá zastavená pohledávka (pohledávka na úhradu zůstatku z účtu), jejíž obsah se změní po zahájení insolvenčního řízení (jsou připisovány další platby), předmětem zástavního práva? Podle mne ano.

Zastavená pohledávka – bank.účet II

- ❑ rozsudek NS ČR ze dne 14. 12. 2006, sp. zn. 29 Odo 10/2005: *„Na rozdíl od jiných peněžitých pohledávek je pohledávka z běžného účtu pohledávkou, která existuje – v rozsahu kladného zůstatku na běžném účtu – po celou dobu trvání závazkového vztahu založeného smlouvou o běžném účtu.“*
- ❑ Po připsání peněžních prostředků na bankovní účet nevzniká majiteli účtu nová pohledávka, ale pouze se mění výše zůstatku účtu, který má majitel účtu aktuálně k dispozici pro účely uplatnění práv plynoucích z pohledávky k účtu (zástavní právo vzniklo uzavřením smlouvy)
- ❑ Lze z toho dovodit, že změnou obsahu pohledávky (tzv. výše zůstatku na účtu) nedochází k nabytí nového zástavního práva. Pohledávka ze zůstatku na účtu bude podléhat zajištění včetně jakékoliv částky, která byla na účet uhrazena po zahájení řízení
- ❑ V § 1335 odst. 1 NOZ je nyní výslovně upravena možnost zastavit pohledávku zástavce vůči zástavnímu věřiteli, což je vhodné především v případě zastavení peněžních prostředků na bankovním účtu ve prospěch banky, která účet vede.

29 Cdo 4340/2011 (R 26/2015)

- Právo na oddělené uspokojení (§ 28 ZKV), které se týká majetku patřícího do konkursní podstaty, zaniká i tehdy, byla-li zástavním právem zajištěna pohledávka, která vznikla (až) v období posledních dvou měsíců před podáním návrhu na prohlášení konkursu na majetek dlužníka
- předpokladem vzniku zástavního práva k pohledávce je (mimo jiné) i existence (zastavené) pohledávky
- nevznikne-li (zastavená) pohledávka, není zde ani zástavní právo
- Z hlediska ustanovení § 14 odst. 1 písm. f) ZKV je tak rozhodující, zda (zastavená) pohledávka vskutku vznikla dříve než v posledních dvou měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu

29 Cdo 4340/2011 (R 26/2015)

- ❑ pohledávky vzniklé plněním na bankovní záruky
- ❑ Věřitel z titulu bankovních záruk ve prospěch beneficiantů plnil (a v důsledku poskytnutých plnění mu vznikly pohledávky za úpadcem) v období po podání návrhu na prohlášení konkursu
- ❑ Vzniku práva žalobce na oddělené uspokojení (§ 28 ZKV) tak bránilo ustanovení § 14 odst. 1 písm. e) ZKV.
- ❑ I v tomto ohledu se totiž plně uplatní pravidlo, podle kterého bez existence zástavním právem zajištěné pohledávky nelze hovořit o vzniku práva na oddělené uspokojení;
- ❑ Výše uvedený závěr přitom bez dalšího platí i ve vztahu k podmíněným pohledávkám z bankovních záruk (rozuměj k zajištěným pohledávkám, které žalobci vůči úpadci do data rozhodnutí odvolacího soudu ještě nevznikly).

Argumentace proti NS

- ❑ rozdíl mezi OZ (a ZKV) a NOZ (a IZ) není prakticky žádný v dané věci, i NOZ pouze konstatuje, že zajištěna může být i budoucí pohledávka
- ❑ nesouhlasím s argumentací na principu akcesority zást. práva
- ❑ zajištění budoucí pohledávky je prolomením principu akcesority (viz prof. Fiala v Komentáři k NOZ, svazek III., Praha: Wolters Kluwer, 2014, komentář k § 1311)
- ❑ NOZ budoucí zajistitelnou pohledávku zná, přiznává ji pro zástavní právo také „právní existenci“ – § 1309 odst. 1 NOZ hovoří o vzniku zástavního práva primárně váznoucího na smlouvě, § 1311 odst. 1 NOZ toto akcentuje
- ❑ pokud by to mělo být naopak, jak tvrdí Nejvyšší soud, pak ekonomická funkce zástavního práva ztrácí velkou část svého významu (u bankovních záruk zcela)

Argumentace proti NS

- ❑ dikce § 109 odst. 1 písm. b) IZ, a § 14 odst. 1 písm. e) ZKV, je téměř totožná
- ❑ zákon stanoví (a stanovil), že zajištění lze **nabýt** jen do okamžiku zahájení insolvenčního řízení, resp. dříve do prohlášení konkursu.
- ❑ "nabýt" znamená získat, tedy získat právní titul,
- ❑ titul zakládá právo, tedy dává možnost právo nabýt,
- ❑ NS bohužel popírá význam zajištění budoucí pohledávky, a ač ji zákon zná (a znal), činí je ekonomicky nevyužitelnými pro případ insolvence
- ❑ Je třeba použít i **výklad teleologický či funkcionální**, který hledá souvislost mezi sociálními, ekonomickými, politickými a dalšími poměry a účelem, smyslem právní normy. Jeho místo je zejména tam, kde je třeba platnému předpisu dát, s ohledem na měnící se poměry takový význam, aby norma nepůsobila retardačně, ale naopak byla vykládána v souladu s nimi a umožnila normální fungování sociálních procesů, které právo reguluje a to v souvislosti s aktuálními potřebami, v nichž se má právo realizovat

Děkuji za pozornost!

DRV LEGAL, s.r.o., advokátní kancelář zapsaná v obchodním rejstříku Krajského soudu v Brně, oddíl C, vložka 77238
Hlinky 505/118, 603 00 Brno | Dlážděná 4, 110 00 Praha | IČ: 293 15 883 | tel.: +420 543 216 742 | www.drvicegal.cz